

De eerlijke verdeling van huishoudelijke taken: percepties en oordelen*

Wil Arts en Piet Hermkens**

Summary

Sharing household chores fairly: Perceptions and judgments

This article investigates firstly how and why housework and child care are divided in a particular way between the adult partners within Dutch households, and secondly how and why these partners perceive this particular sexual division of household chores as either fair or unfair. An exchange theoretical perspective suggests that in general power, dependency and ideology influence both the division of housework and child care between the sexes, and the perceptions with respect to the fairness of the division of these tasks. It is empirically found that those theoretical suggestions make sense.

1. Inleiding

Nederlandse vrouwen moeten meer betaalde arbeid buitenshuis gaan verrichten en mannen dienen zich meer te kwijten van onbetaalde huishoudelijke taken. Dat is recentelijk de mening van de Nederlandse overheid. Tenminste, als we mogen afgaan op haar beleidsnota's.

Waarom staat de overheid deze zaken voor? Omdat ze doelmatig en rechtvaardig zijn, zo luidt het antwoord. Een verhoogde arbeidsmarktparticipatie

* Het hier gerapporteerde onderzoek werd mede mogelijk gemaakt door een subsidie van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Wij zijn Tanja van der Lippe en Peter van Wijck dank verschuldigd voor hun nuttige commentaar op een conceptversie van dit artikel.

** Vakgroep Economische Sociologie en Psychologie, Erasmus Universiteit Rotterdam respectievelijk Vakgroep Sociologie, Rijksuniversiteit Utrecht. Correspondentieadres: Postbus 1738, 3000 DR Rotterdam.

van vrouwen heeft vergroting van de nationale welvaart tot doel en een daarop gericht arbeidsmarktbeleid is het middel om dit doel te verwezenlijken. Wil dit doel worden gerealiseerd, dat wil zeggen willen vrouwen beter in staat worden gesteld deel te nemen aan het betaalde arbeidsproces, dan is op het thuisfront een lastenverlichting in de zin van een herverdeling van huishoudelijke taken nodig. Die herverdeling is echter niet alleen een middel tot een doel (welvaartsverhoging), maar ook een doel op zich. Een evenredige verdeling van huishoudelijke taken is namelijk, zo luidt de overheidsopvatting, een kwestie van eenvoudige rechtvaardigheid. Het bewerkstelligen van een rechtvaardige verdeling van lusten en lasten over de seksen, ook in het huishouden, is het doel en emancipatiebeleid het middel.

Wat de arbeidsmarktparticipatie van de vrouwen betreft, lijkt de overheid op haar wenken te zijn bediend. Deze steeg in Nederland in het tijdvak 1973-1993 namelijk van 29,2 procent tot 57 procent (SCP, 1992; SoZaWe, 1992; CBS, 1993).

Het aandeel van mannen in het huishoudelijke werk echter is in de periode 1975-1985 nauwelijks gestegen. Vrouwen besteedden aan het eind van die periode gemiddeld nog altijd drie maal zoveel tijd aan het huishouden als mannen (Knulst & Van Beek, 1990). Ongeacht het aandeel van vrouwen en mannen in betaald werk en ongeacht het aantal zorgbehoevende kinderen blijken vrouwen meer huishoudelijk werk te verrichten dan mannen (Maassen van den Brink & Noom, 1993). Op dit terrein lijkt er voor de overheid dus reden tot pessimisme. Of niet? Waar een wil is, is immers een weg. En met die wil zit het in Nederland wel goed, als we het Sociaal en Cultureel Planbureau mogen geloven. Niet alleen is volgens zijn gegevens een grote en toenemende meerderheid van Nederlanders voorstander van een meer evenredige verdeling van huishoudelijke arbeid, ook blijken de verschillen van mening tussen mannen en vrouwen te verwaarlozen (SCP, 1988, 1992). De wil is kennelijk aanwezig. De weg lijkt echter niet makkelijk te vinden of moeilijk begaanbaar te zijn. Wellicht staan er, zoals de dichter zegt, wetten in de weg en praktische bezwaren. Belemmeringen die eerst uit de weg moeten worden geruimd, willen mensen hun goede wil kunnen tonen.

Van der Lippe (1992, 1993) en haar medeonderzoekers (Van der Lippe et al., 1993) hebben echter laten zien dat het niet alleen de dwang der omstandigheden (zoals gebrekkige kinderopvang, ontmoedigende belastingheffing, belemmerende school- en winkeltijden) is die mensen van goede wil verhindert de daad bij het woord te voegen. Ook de traditionele opvattingen en meer specifiek de gevestigde rolpatronen van man en vrouw kunnen een belemmerende rol spelen als puntje bij paaltje komt.

Van der Lippe et al. richtten zich in hun onderzoek slechts op de 'daad', dat

wil zeggen de feitelijke arbeidsverdeling in huishoudens. Aan het 'woord', de gewenste arbeidsverdeling, besteedden zij geen aandacht. Hoewel wij in dit artikel op beide aspecten willen letten, zullen wij vooral op het 'woord' het accent leggen. Ons gaat het namelijk niet alleen om verschillen tussen leer en leven, tussen wat mensen zeggen te willen en wat ze zeggen te doen, maar ook om inconsistenties in de leer. Als de respondenten van het SCP te goeder trouw zijn, wanneer zij in grote meerderheid zeggen dat man en vrouw het huishoudelijk werk gelijkelijk onder elkaar moeten verdelen, en als in de praktijk de vrouw veelal het merendeel van de huishoudelijke taken op zich neemt, dan ligt het immers voor de hand te vermoeden dat die grote meerderheid de vigerende praktijk als onrechtvaardig bestempelt. Of dat vermoeden juist is, is echter nog maar de vraag.

Uit de literatuur is namelijk bekend dat als problemen die te maken hebben met de rechtvaardige verdeling van de lusten en lasten van het samenleven in principiële en meer algemene termen aan respondenten worden voorgelegd, er al gauw overeenstemming blijkt te bestaan. De door het SCP gevonden hoge mate van consensus hoeft ons dan ook niet te verwonderen. Als concrete verdelingskwesities die in het leven van alle dag spelen aan de orde worden gesteld, dan blijken de verschillen van mening tussen de beoordelaars echter al snel toe te nemen (Arts & Van der Veen, 1992). Als het er echt op aankomt, blijkt de bevredigende vertaling van abstracte en algemene wenselijkheden naar meer concrete praktijken toe niet altijd even eenvoudig te zijn. Bijkomende, verzachtende en verzwarende omstandigheden leiden dan nogal eens tot verschillen van mening. Globale consensus blijkt daarom nogal eens samen te gaan met parochiële dissensus (Arts & Van Wijck, 1991).

De kans op dissensus zal naar verwachting nog groter zijn als ook het eigenbelang mee gaat spelen in de oordeelsvorming. De mate van betrokkenheid van alleenstaanden of hoofden van éénoudergezinnen bij deze, voor hen afstandelijke problematiek zal immers geringer zijn dan die van partners die een huishouden delen en dagelijks worden geconfronteerd met de (on)eerlijke verdeling van huishoudelijke taken. De cijfers van het SCP hebben betrekking op de mening van de gemiddelde Nederlander - inbegrepen dus alleenstaanden, hoofden van éénoudergezinnen en dergelijke - over algemene wenselijkheden betreffende de lastenverdeling in huishoudens in het algemeen. Wat wij daar tegenover willen zetten, is de mening van degenen die de (on)gelijke verdeling van huishoudelijke arbeid aan den lijve ondervinden. Daarbij komt zowel de door de partners gepercipieerde verdeling van taken in hun eigen gezamenlijke huishouden aan de orde als de rechtvaardigheidsoordelen die ze over deze verdeling vellen.

Resumerend vermoeden wij dat de consensus over de (on)rechtvaardigheid

van de verdeling van huishoudelijke taken in het laatste geval geringer zal zijn, dan we op basis van de bevindingen van het SCP-onderzoek naar meer abstracte en algemene houdingen zouden mogen verwachten.

2. Conceptueel model

Zo'n vaag vermoeden is natuurlijk moeilijk op zijn juistheid te onderzoeken. Het heeft immers betrekking op het verschil in de mate van overeenstemming in oordelen tussen verschillende onderzoekspopulaties met betrekking tot verschillende situaties. Daarom moet worden gezocht naar het mechanisme dat aan die consensusvorming ten grondslag ligt, of liever, naar hoe rechtvaardigheidsoordelen tot stand komen en waarom sommigen tot gelijklopende en anderen tot andersoortige oordelen komen. Dit vermoeden moet immers eerst in concrete verwachtingen worden omgezet, willen we het meer dan tentatief - en dan nog indirect - kunnen toetsen. Daarvoor dienen we de theorievorming over rechtvaardigheidsoordelen te hulp te roepen. Een theorievorming die zich vooral in de ruiltheoretische traditie heeft afgespeeld.

2.1 Historische achtergrond

Alvorens dat te doen, lijkt het echter verstandig eerst heel summier de historische achtergrond te schetsen waartegen het probleem van de eerlijke verdeling van huishoudelijke taken zinvol kan worden gesteld.¹

1. Relevant zijn vooral twee transities die zich met betrekking tot gezinsvorming en -ontbinding in onze streken in het tijdsbestek van de afgelopen honderd jaar hebben voorgedaan (vgl. Shorter, 1975; Lesthaeghe & Van der Kaa, 1986). De eerste transitie, die ruwweg de periode 1880-1965 beslaat, laat een geleidelijke verspreiding van het 'burgerlijke' gezinsideaal zien. Dit ideaal heeft geleid tot een versterking van het gezin als de institutie die er bij uitstek op is gericht om de kwaliteit van het leven van de leden te waarborgen en te verhogen. De arbeidsverdeling naar geslacht, ten dele het gevolg van een vervanging van een familiale door een extra-familiale produktiewijze, was een instrument dat daartoe bijdroeg. Mannen en vrouwen gingen op een verschillende wijze tot het gezin bijdragen. De tweede transitie, sinds ongeveer 1965, leidde tot een sterke afzwakking van het 'burgerlijke' huwelijksideaal. Sociaal egalitarisme, hedonisme en zelfontplooiingsideologieën kregen langzaam de overhand. Met als gevolg een minder sterke mate van arbeidsverdeling, zowel binnen- als buitenshuis, tussen de geslachten en een geringere vanzelfsprekendheid van het huwelijk als zodanig.

Deze tweede transitie zou zowel hebben geleid tot een grotere gelijkheid tussen (huwelijks)partners, als tot een geringere cohesie van huishoudens.²

2. Op hun beurt hebben deze ontwikkelingen er vermoedelijk weer toe geleid dat er tegenwoordig in huishoudens sprake is van een verhoogde gevoeligheid voor en een nauwkeurigere berekening van de eerlijke verdeling van huishoudelijke taken (vgl. Steil, 1989; Kellerhals et al., 1990).

Dit vermoeden lijkt op het eerste gezicht in strijd met de eerder geschetste ontwikkeling. Als de ongelijkheden tussen mannen en vrouwen inderdaad kleiner zijn geworden, dan ligt het toch voor de hand te veronderstellen dat de verdelingsstrijd tussen de geslachten juist zal luwen en het aantal strijdpunten zal afnemen. Tocqueville heeft er in de inleiding tot zijn *De la démocratie en Amérique* echter al op gewezen dat dagelijkse ervaringen van toenemende gelijkheid het geloof in een gelijkheidsideaal eerder versterken, dan doen weg-ebben. Met als resultaat dat steeds kleinere gevechten op steeds meer terreinen om een steeds geringere inzet met steeds meer overtuiging worden gevoerd.

2.2 Hypothesen

Vanuit een ruiltheoretisch perspectief gezien, betekenen de gesignaleerde ontwikkelingen sinds 1965 allereerst dat ongelijkheidsrelaties, mede als gevolg van een minder verregaande arbeidsverdeling, tegenwoordig minder uitgesproken in huishoudens een rol spelen en vervolgens dat de partners, vanwege de afgenomen cohesie, over meer alternatieven buiten het traditionele gezin zijn gaan beschikken. Wat dit laatste betreft, kan worden opgemerkt dat de herziene wetgeving met betrekking tot huwelijkssluiting en -ontbinding en de gegroeide praktijk van het ongehuwd samenwonen ertoe hebben geleid dat de omkeerbaarheid van beslissingen groter is geworden en dat daardoor alternatieven die iemand bij nader inzien meer aantrekkelijk acht dan de bestaande partnerrelatie dichter binnen diens handbereik zijn komen te liggen (vgl. Thibaut & Kelley, 1959, p; 66-67). Wat het eerste betreft heeft het door Tocqueville geschetste mechanisme er voor gezorgd dat de geschetste machtsreductie tot een toegenomen gevoeligheid voor resterende machtsongelijkheden heeft geleid. Mulder (1972) heeft dit idee geformaliseerd in zijn machtsafstandreductietheorie. De voor ons meest relevante hypothese uit deze theorie luidt: 'Hoe dichterbij het doel, des te sterker de machtsafstandreductietendens'.

Onverlet laat dit echter het gegeven dat de partnerrelatie in het merendeel van de hedendaagse westerse huishoudens niet zuiver instrumenteel van aard is. De relatie is veelal een doel op zich. De wederzijdse uitwisseling van activiteiten in het huishouden heeft vooral intrinsieke waarde, dat wil zeggen dient primair ter bestendinging van de wederkerige affectie, en heeft in mindere mate

extrinsieke waarde, dat wil zeggen dient pas secundair instrumentele doeleinden als inkomensverwerving en lastenverlichting. Dit betekent echter nu ook weer niet dat er sprake is van gelijk oversteken. Als partners op basis van vrijwilligheid een huishouden vormen, wil dat ruiltheoretisch gezien wel zeggen dat beiden er beter van worden, maar dat betekent nog niet dat het voor elk even profijtelijk is. Het tegendeel is het geval. De mate van affectie en de mate waarin bevredigende alternatieven voorhanden zijn, zal veelal voor de partners verschillend zijn. De partner die minder diep is geïnvolveerd in de relatie en over meer alternatieven beschikt, verkeert daarom in een voordelige positie. De grotere betrokkenheid van de ander en diens ontberen van alternatieven maakt deze namelijk afhankelijk en geeft de minder betrokkene macht. Deze macht kan door de een worden aangewend om de ander tot activiteiten te brengen, die voor de een extrinsiek lonend zijn. Juist de per partner verschillende combinatie van intrinsieke en extrinsieke beloningen is vaak het fundament waarop een duurzaam huishouden berust (zie Blau, 1964, p. 76-85).

Dit betekent dat de feitelijke verdeling van huishoudelijke taken tussen partners wordt beïnvloed door een tweetal met elkaar verstrengelde factoren: macht en afhankelijkheid. Wat is de relatie tussen deze factoren? Het antwoord luidt als volgt (vgl. Blau, 1964, p. 118-125): een persoon die met een zekere regelmaat gevraagde diensten verleent aan een andere persoon verwerft daardoor macht. Als die andere persoon zich deze diensten niet gemakkelijk ergens anders kan verschaffen, dan wordt de ander afhankelijk van de een en ontstaat een verplichting van de ander ten aanzien van de een om te zijner tijd wederdiensten te verlenen. Hoe minder bevredigend iemands potentiële wederdiensten voor een bepaalde aanbieder van diensten zijn en hoe makkelijker en goedkoper die wederdiensten van elders kunnen worden betrokken, des te meer is de wederdienstverlener van de aanbieder afhankelijk en des te hoger de prijs die de aanbieder kan vragen als beiden tot een transactie willen overgaan (Heath, 1976). De beschikking over bepaalde machtsmiddelen of hulpbronnen geeft de ene partner dus macht over de ander en het in mindere of meerdere mate voorhanden zijn van alternatieven maakt de andere partner dus min of meer afhankelijk van de een. Wat voor invloed hebben macht en afhankelijkheid op de verdeling van huishoudelijke taken? Veronderstellende dat het verrichten van huishoudelijke taken meestal als een kostenfactor wordt ervaren, betekent het voorafgaande dat de partner die over meer machtsmiddelen en alternatieven beschikt dan de ander, minder huishoudelijke taken zal verrichten dan deze ander.

Wat de rechtvaardigheidsoordelen betreft, is het ruiltheoretische uitgangspunt de stelling van Homans dat er een toestand van verdelende rechtvaardigheid in de onderlinge verhouding tussen de partners is bereikt als de opbrengst

(beloning minus kosten) van beide partners rechtvaardig is met hun investeringen. Wanneer de investeringen van een partner groter zijn dan die van de ander, maar de opbrengst is naar verhouding gelijk of geringer, ontstaat er een gevoel van onrechtvaardigheid. Wat in huishoudens als 'investering', 'beloning' of 'kosten' geldt, kan en zal echter naar plaats en tijd verschillen. Als opvattingen of verhoudingen zich wijzigen, veranderen ook de rechtvaardigheidsoordelen. Zo luidt de conclusie. Dit betekent dat het 'evenwicht' in huishoudens, zo al aanwezig, altijd wankel zal zijn. Ware het niet dat er altijd factoren een rol spelen die dit evenwichtsversturende effect dempen.

Tot die factoren behoren de dwang der omstandigheden en de macht der gewoonte. De oordelen die partners vellen over de door hen gepercipieerde verdeling volgen uiteindelijk, als het huishouden in stand blijft, de feitelijke verhoudingen, zo luidt namelijk een ruiltheoretische veronderstelling. 'The rule of distributive justice is a statement of what ought to be, and what people think that ought to be is determined in the long run and some lag by what they find in fact to be the case' (Homans, 1974, p. 249-250). Macht en afhankelijkheid vinden in deze opvatting dus in de loop van de tijd hun neerslag in gewoonten en gebruiken, in rechten en plichten.

Uit de voorafgaande overwegingen en verdere literatuur (bijv. Van der Lippe, 1993; Lennon & Rosenfield, 1993) kunnen nu de volgende ruiltheoretische hypothesen worden gedestilleerd:

H1. Voor ieder huishouden geldt: Hoe sterker geïnstitutionaliseerd en hoe verder uitgebalanceerd de partnerrelatie, des te groter - hoe de feitelijke of vermeende verdeling van huishoudelijke taken ook is - de consensus erover dat deze verdeling rechtvaardig is en vice versa, ceteris paribus.

De rationale achter deze hypothese kan als volgt worden geformuleerd. Als een partnerrelatie sterk is geïnstitutionaliseerd, dat wil zeggen in andere structuren is ingebed (zoals die van familie- en vriendenkring) en aan normen en regels is gebonden (zoals die van burgerlijk en kerkelijk huwelijk), dan zijn begerenswaardige alternatieven verder buiten het bereik van de partners komen te liggen. Als een partnerrelatie is uitgebalanceerd, dat wil zeggen dat de aanvallende onzekerheid over 'investeringen' en 'opbrengsten' is gereduceerd en verwachtingen op elkaar zijn afgestemd, dan is het 'evenwicht' minder wankel geworden.

H2a. Voor ieder huishouden geldt: Over hoe minder machtsmiddelen en alternatieven iemand in vergelijking met zijn/haar partner beschikt, (a) des te meer huishoudelijke

arbeid zal deze in vergelijking met de partner verrichten en (b) des te eerder zal hij/zij een dusdanige verdeling van huishoudelijke taken rechtvaardig achten, *ceteris paribus*.

H2b. Voor ieder huishouden geldt: Over hoe meer machtsmiddelen en alternatieven iemand in vergelijking met zijn/haar partner beschikt, (a) des te minder huishoudelijke arbeid zal deze in vergelijking met de partner verrichten en (b) des te eerder zal hij/zij een dusdanige verdeling van huishoudelijke taken rechtvaardig achten, *ceteris paribus*.

Deze hypothesen volgen uit het voorafgaande en leiden tot een vergelijkbare conclusie als Mulders machtsafstandreductie-hypothese: grote machtsverschillen werken consensus in de hand, kleine leiden tot dissensus.

Blau (1964) heeft er op gewezen dat de arrogantie van de macht grenzen kent. Het uitbuiten van machtsoverwicht leidt licht tot sociale afkeuring, wat het kostbaar kan maken voor de ene partner om voordeel te halen uit de afhankelijkheid van de ander. Dat betekent dat het zich onttrekken van een partner aan huishoudelijke taken dient te worden gelegitimeerd, bijvoorbeeld via compensatie door het verrichten van andere taken buitenshuis. Deze arbeidsverdeling verhoogt niet alleen de rechtvaardigheid in een huishouden maar ook de doelmatigheid ervan.

Wat dit laatste betreft, heeft Becker (1981) er op gewezen dat partners die een gezamenlijk huishouden voeren, streven naar maximalisatie van het nut van het huishouden als geheel en daarom de arbeid volgens hun relatieve productiviteiten verdelen. De arbeidsverdeling in een huishouden is niet alleen het produkt van het verschil in de mate waarin de partners hebben geïnvesteerd in opleidingen, maar ook van biologische verschillen en van verschillende ervaringen. Die drie factoren leiden er gewoonlijke toe dat vrouwen vergeleken met hun partner een hogere productiviteit hebben in huishoudelijk werk en kinderverzorging en mannen een relatief hogere productiviteit in arbeid buitenshuis. Als die arbeidsverdeling in het huidige tijdsgewricht veelal de uitkomst is van een onderhandelingsproces tussen de partners en niet meer dwingend door het hoofd van het huishouden wordt opgelegd, dan kan de volgende hypothese worden geformuleerd:

H3. Voor ieder huishouden geldt: Hoe groter het verschil in tijd door man en vrouw besteed aan betaald werk, (a) des te groter het verschil in tijd door hen besteed aan huishoudelijk werk en (b) des te eerder zij een dusdanige verdeling rechtvaardig achten, *ceteris paribus*.

Blau (1964, p. 123) heeft nog op een andere beïnvloedende factor gewezen, namelijk ideologie, die zowel een matigend als een versterkend effect kan hebben op zowel de arbeidsverdeling als de rechtvaardiging ervan. Sommige ideolo-

gieën intensiveren de behoefte aan de diensten die de machtige partner kan verlenen en andere zwakken die behoefte juist af. Daardoor wordt de afhankelijkheid van de andere partner naar gelang zwakker of sterker. Een traditionele of rechtse ideologie zal de geslachtsspecifieke arbeidsverdeling versterken en deze legitimeren, een moderne of linkse ideologie zal deze juist verzwakken en delegitimeren. Deze overwegingen leiden tot het formuleren van de volgende hypothesen:

H4a. Voor ieder huishouden geldt: Hoe traditioneler de ideologie van man en vrouw, (a) des te groter het aandeel van de huishoudelijke taken dat de vrouwelijke partner voor haar rekening neemt en (b) des te eerder man en vrouw een dusdanige verdeling rechtvaardig achten, *ceteris paribus*.

H4b. Voor ieder huishouden geldt: Hoe moderner de ideologie van man en vrouw, (a) des te groter het aandeel van de huishoudelijke taken dat de mannelijke partner voor zijn rekening neemt en (b) des te eerder man en vrouw een dusdanige verdeling rechtvaardig achten, *ceteris paribus*.

2.3 Begrippen

Voor de goede orde en alle duidelijkheid worden hier verder nog enige centrale termen nader gedefinieerd. Allereerst de nominale begrippen 'Huishouden' en 'Huishoudelijke taken'. Onder een huishouden zullen we, aansluitend bij Aldershof et al. (1983, p. 11), een sociale eenheid verstaan met een eigen huishouding, dat wil zeggen één of meer personen met een serie (gemeenschappelijke) activiteiten welke bestaan uit verzorgen en verzorgd worden. 'Huishoudelijke taken' kunnen we omschrijven als onbetaalde werkzaamheden die door (leden van) huishoudens voor zichzelf worden verricht op het gebied van voeding, woning, kleding en persoonlijke verzorging (Swoka, 1989, p. 5).

Vervolgens de theoretische begrippen 'Macht', 'Afhankelijkheid' en 'Ideologie'. 'Macht' kan in een ruiltheoretische context worden omschreven als de mogelijkheid om hulpbronnen aan te wenden ter vervulling en inwilliging van wensen. 'Afhankelijkheid' is dan het ondergeschikt of onderworpen zijn aan de wensen van een ander. 'Ideologie' is het geheel van opvattingen dat dient ter rechtvaardiging van een bestaande of gewenste stand van zaken.

Ten slotte de begrippen 'Rechtvaardigheidsoordeel' en 'Consensus'. Een 'Rechtvaardigheidsoordeel' is in deze context een geventileerde mening over de rechtvaardigheid van een specifieke toedeling en verdeling van lusten en lasten, terwijl met 'Consensus' de overeenstemming in oordelen wordt aangeduid.

3. Dataset en operationalisering

In het restant van dit artikel zullen wij pogen de uitgesproken vermoedens op hun empirische juistheid te onderzoeken en te bezien of onderzoeksbevindingen aan de theoretische verwachtingen beantwoorden. Daartoe is gebruik gemaakt van de Nederlandse data die in 1991 zijn verzameld in het kader van het International Social Justice Survey Project (zie: Hermkens & Arts, 1992; ISJP, 1993). Deze surveygegevens zijn met behulp van een computergestuurde dataverzamelingsmethode vergaard bij het telepanel van Nederlandse huishoudens dat door de Stichting Telepanel (STP) wordt onderhouden. Dit panel omvatte in 1991 1429 huishoudens. Het is zo samengesteld, via een getrapte steefproef, dat zowel de achtergrondkenmerken van de huishoudens als van de leden redelijk overeenkomen met die van de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder.

Wij beschikken over de gegevens van 1783 personen uit 1063 van de in het panel opgenomen huishoudens. Voor de toetsing van de bovengenoemde hypothesen komen echter in principe slechts 558 van deze huishoudens en dientengevolge 1116 van deze personen in aanmerking. Dit zijn namelijk de meerpersoonshuishoudens met twee partners waarvan beiden de vragenlijst hebben ingevuld. In 16 van deze huishoudens zijn de vragen over de verdeling van huishoudelijke taken niet of onvolledig ingevuld. Resteren 542 huishoudens en 1084 personen.

In 30 procent van deze huishoudens ($N=167$) vormen de partners samen het hele huishouden, in 70 procent ($N=391$) zijn daarnaast één of meer kinderen aanwezig. In 154 van deze laatste categorie huishoudens hebben de kinderen een leeftijd bereikt (>12 jaar) waarop ze veel minder zorg nodig hebben. Resteren 238 huishoudens en 476 personen die relevant zijn voor de verdeling van de zorg voor kinderen (zie verder: Hermkens & Arts, 1992).

In de enquête is een tweetal vragen opgenomen over de gepercipieerde verdeling van enerzijds het huishoudelijk werk *huisw* (Wilt u aangeven hoe het huishoudelijk werk, zoals koken, schoonmaken, wassen en strijken in uw huishouden is verdeeld?) en anderzijds de kinderverzorging *kinderverz* (En wat betreft de verzorging van kinderen, hoe is die geregeld?) en een tweetal vragen over de rechtvaardigheidswaardering van deze verdeling, respectievelijk *e-huiswerk* en *e-kinderverz* (Hoe eerlijk vindt u deze verdeling?). De antwoorden op deze vragen en de mate waarin er binnen de onderzochte huishoudens consensus over bestaat, vormen de afhankelijke variabelen in onze analyses. De vragen naar de gepercipieerde verdeling van de huishoudelijk taken kennen vijf antwoordcategorieën (Altijd zelf, gewoonlijk zelf, ongeveer gelijk verdeeld, gewoonlijk partner, altijd partner) plus twee restcategorieën (Niet van toepassing [bijv. wordt gedaan door andere leden van het huishouden of door

betaalde hulp] en weet niet). De vragen naar de rechtvaardigheidswaardering kennen vier antwoordcategorieën (Heel eerlijk, enigszins eerlijk, beetje oneerlijk, erg oneerlijk) en één restcategorie (Weet niet). Van consensus is er sprake als partners ruwweg dezelfde antwoorden geven op een bepaalde vraag.

Voor de twee onafhankelijke variabelen in H1, worden als indicator voor 'de mate van institutionalisering' de variabele *huwelijkse staat* (het al dan niet getrouwd samenwonen) gebruikt en voor 'het uitgebalanceerd zijn van de partnerrelatie' de variabele *leeftijd* (van de vrouw) en (het al dan niet hebben van) *kinderen*.³ Deze indicatoren vragen om een toelichting. *Leeftijd* fungeert als een eerste benadering bij gebrek aan gegevens over de duur van het samenleven. *Kinderen* als een eerste benadering bij gebrek aan gegevens over de mate waarin verwachtingen zijn uitgebalanceerd. De achterliggende gedachte bij deze laatste keuze is de opmerking van Simmel in het opstel 'Die quantitative Bestimmtheit der Gruppe' in zijn *Soziologie* dat in monogame huwelijken het kind of de kinderen vaak een cohesieverhogende functie hebben.

De twee onafhankelijke variabelen in H2(a,b), 'macht' en 'alternatieven', zijn zoals al eerder opgemerkt - analytisch moeilijk te scheiden. Zo is een man met een laag loon (weinig macht) zelden in staat twee gezinnen te onderhouden (weinig alternatieven) en heeft een vrouw met een goed inkomen (veel macht) financieel gezien nauwelijks behoefte aan een huwelijk (veel alternatieven). 'Macht' en 'alternatieven' zijn dus veelal twee kanten van dezelfde medaille. Als indicator voor 'het bezit van machtsmiddelen' zullen de variabelen *afstand-opleiding* (lager of hoger dan partner) en *inkomensratio* (aandeel van een partner in het gezinsinkomen) worden gebruikt. Voor het onafhankelijk meten van *alternatieven* zijn er geen geschikte indicatoren voorhanden.

De onafhankelijke variabele 'verschil in tijd besteed aan betaald werk' in H3, die we *afstand-baan* noemen, wordt afgemeten aan het verschil tussen de scores op de variabele *baan* (het al dan niet hebben van een fulltime of parttime baan). De onafhankelijke variabele 'ideologie' in H4(a,b), tenslotte, heeft als indicator de variabele *politieke visie* (links-rechtszelfplaatsing).

Het spreekt voor zich dat ter controle de variabele *geslacht* wordt meegenomen. De ervaring leert immers dat de verdeling van de lusten en lasten van het samenleven sterk samenhangt met deze variabele.

4. Analyse en resultaten

De analyse van de data vindt in twee stappen plaats. De eerste stap, die betrekking heeft op een tweetal uitgesproken vermoedens, is meer beschrijvend en

explorerend. De tweede stap, die betrekking heeft op de geformuleerde hypothesen, is zowel beschrijvend als toetsend.

4.1 De vermoedens onderzocht

Het eerste vermoeden dat naar aanleiding van de SCP-bevindingen werd uitgesproken en daarna onmiddellijk met kracht van argumenten in twijfel werd getrokken, was dat de grote meerderheid van de respondenten de vigerende verdeling van huishoudelijke taken als onrechtvaardig zal bestempelen. Dit vermoeden blijkt op het eerste gezicht niet alleen niet te kloppen, maar zelfs in zijn tegendeel te verkeren! De grote meerderheid van de respondenten bestempelt de vigerende verdeling van huishoudelijke taken juist als rechtvaardig! Wat de verdeling van huishoudelijk werk betreft, vindt namelijk 84 procent van de respondenten (N=1098) de verdeling (heel/enigszins) eerlijk en slechts 16 procent deze (een beetje/erg) oneerlijk. Aangaande de kinderverzorging vindt zelfs 94 procent van de respondenten (N=476) dat de verdeling (heel/enigszins) eerlijk is en slechts 6 procent zegt dat deze (een beetje/erg) oneerlijk is.

Het bovengenoemde vermoeden zou echter bij nadere beschouwing toch juist kunnen zijn. Namelijk als blijkt dat mannen (veel) meer in het huishouden doen, dan op basis van de SCP-gegevens kon worden verwacht. Die gegevens besloegen immers slechts de periode 1975-1985. In de tijd erna zou er sprake kunnen zijn geweest van een revolutionaire ontwikkeling in de (her)verdeling van huishoudelijke taken. Dan zouden de rechtvaardigheidsoordelen op een meer evenredige verdeling van de huishoudelijke taken slaan dan op basis van de SCP-gegevens werd verondersteld. Deze redenering blijkt echter bij nader inzien niet op te gaan. Volgens de respondenten (N=1099) doet de vrouw in 77 procent van de gevallen het huishoudelijk werk (altijd/gewoonlijk) zelf, worden in 21 procent van de gevallen de huishoudelijke taken ongeveer gelijkmatig verdeeld over de partners en doet in 1 procent van de gevallen de man gewoonlijk het huishoudelijk werk. Een vergelijkbare conclusie kan worden getrokken voor de kinderverzorging. Volgens de respondenten (N=476) zorgt de vrouw in 62 procent van de gevallen (altijd/gewoonlijk) voor de kinderen, doet men dit in 37 procent samen en in 1 procent berust de kinderverzorging bij de man. Van een revolutionaire ontwikkeling is dus geen sprake.

Het tweede vermoeden was dat als men vraagt naar concrete verdelingskwesties waarbij eigenbelang een rol speelt de consensus geringer zal zijn, dan als men vraagt naar niet persoonsgebonden, min of meer principiële termen gestelde zaken. We hebben al eerder gezegd, dat dit vermoeden moeilijk op zijn juistheid te onderzoeken is. Toch zullen we een vermetele, al zij het tentatieve poging wagen. Om de vergelijkbaarheid met de SCP-bevindingen zo

groot mogelijk te maken, hebben we - zoals al eerder aangekondigd - slechts onderscheid gemaakt tussen de categorieën (heel/enigszins) eerlijk en (een beetje/erg) oneerlijk. Over de eerlijkheid van de verdeling van huishoudelijk werk bestaat er in 81 procent van de huishoudens (N=542) consensus: in 75 procent van de huishoudens is men het erover eens dat deze verdeling rechtvaardig is en in 6 procent vindt men deze onrechtvaardig. Wat de verzorging van kinderen betreft bestaat er in 89 procent van de huishoudens (N=237) consensus over dat de verdeling rechtvaardig is. Slechts in twee huishoudens is men het erover eens dat de verdeling onrechtvaardig is. Hoe men het ook wendt of keert deze cijfers wijzen er niet op dat er grotere verschillen van mening bestaan tussen twee partners over de verdeling van huishoudelijke taken in hun gezamenlijke huishouden, dan tussen twee willekeurige Nederlanders over de verdeling van huishoudelijke taken over de geslachten in het algemeen. Het lijkt dan ook niet te gewaagd om te concluderen dat ook het tweede vermoeden niet lijkt op te gaan.

4.2 De verwachtingen getoetst

De verwachting uitgesproken in H1, dat zowel de mate van institutionalisering als de mate van uitbalancering van de partnerrelatie van invloed zal zijn op de consensusvorming, kan niet streng worden getoetst. De reden hiervoor is dat de variabele 'mate van institutionalisering', zoals afgemeten aan het al dan niet getrouwd samenleven, een zeer scheve verdeling kent. Slechts 40 van de relevante paren leven ongetrouwd samen en slechts 5 daarvan hebben kinderen. Gezien deze kleine aantallen heeft de toetsing van H1 hier geen zin.

Als we voor de toetsing van de resterende onafhankelijke variabelen gebruik maken, dan blijkt dat *leeftijd* en *kinderen* gezamenlijk nauwelijks variaties in de consensus met betrekking tot zowel de (on)eerlijke verdeling van huishoudelijk werk als betreffende de zorg voor kinderen verklaren. Als we het effect van deze variabelen afzonderlijk bekijken, dan blijkt dat er geen significant verband ($p < 0,05$) bestaat tussen consensus en het al dan niet hebben van kinderen. Wel is er sprake van een significant verband tussen leeftijd en consensus ($r = 0,10$ voor verdeling van huishoudelijk werk en $r = 0,16$ voor kinderverzorging): hoe jonger de vrouw des te groter de kans op consensus. Deze bevinding spreekt de in H1 uitgesproken verwachting tegen. Daar werd immers een omgekeerd verband verondersteld. Nadere inspectie van de relevante tabellen laat zien dat het verband kromlijng is. De consensus blijkt het geringst, maar nog steeds hoog, bij de huishoudens waar de vrouw tussen de 35 en 44 jaar oud is. De overige hypothesen hebben niet betrekking óp consensus, maar op de percepties en oordelen van de partners afzonderlijk.

Voordat we tot toetsing overgaan, lijkt het dienstig eerst weer te geven wat de globale verbanden zijn tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabelen in H2 t/m H4. Daarbij wordt een onderscheid aangebracht tussen twee soorten situaties. De eerste situatie behelst de traditionele praktijk, waarin de vrouw (gewoonlijk/altijd) de huishoudelijke taken verricht. De tweede situatie is de geïdealiseerde situatie waarin de taken ongeveer gelijkelijk worden verdeeld. De gevonden verbanden zijn percentagegewijs opgenomen in de tabellen 1 en 2.⁴ Merk op dat waar het gaat om de verdeling van huishoudelijk werk een onderscheid in de oordelen is aangebracht tussen (heel/enigszins) eerlijk en (een beetje/ erg) oneerlijk. Bij de rechtvaardigheidsoordelen over de verdeling van de zorg voor kinderen is echter tevens een specificatie aangebracht tussen de categorieën 'heel' en 'enigszins' eerlijk vanwege het feit dat deze oordelen zeer scheef verdeeld zijn in de zin dat beide partners in een grote meerderheid van de huishoudens (89%) de verdeling van kindzorg (heel/enigszins) eerlijk vindt en slechts een kleine minderheid (twee paren) meent dat de verdeling oneerlijk is. In 11 procent van de huishoudens vindt één van de partners de verdeling eerlijk en de ander deze oneerlijk.

Tabel 1. Individuele oordelen over de gepercipieerde verdeling van huishoudelijke taken als (heel en enigszins) eerlijk uitgedrukt in percentages van het totaal aantal dienaangaande gevelde oordelen (tussen haakjes N, waarop percentage is gebaseerd). - : geen percentages wegens te kleine aantallen

	ongelijke verdeling: taak bij vrouw		meer gelijke verdeling: taak (+/-) bij beiden	
	%	N	%	N
allen	81	(794)	96	(270)
man	80	(397)	96	(135)
vrouw	81	(397)	96	(135)
gezin met kinderen	83	(600)	96	(146)
gezin zonder kinderen	73	(194)	95	(124)
<i>afstand-baan</i>				
zelf voltijdse baan; partner				
geen baan	87	(205)	-	(23)
zelf voltijdse baan;				
partner deeltijdbaan	79	(114)	94	(49)
gelijke positie	70	(122)	97	(120)
zelf deeltijdbaan;				
partner voltijdse baan	73	(114)	92	(49)

Tabel 1. (Vervolg.)

	ongelijke verdeling: taak bij vrouw		meer gelijke verdeling: taak (+/-) bij beiden	
	%	N	%	N
<i>zelf geen baan;</i> partner voltijdse baan	86	(205)	-	(23)
<i>afstand-opleiding</i>				
opl. 2 niv. hoger dan partner	80	(95)	93	(30)
opl. 1 niv. hoger dan partner	81	(126)	96	(45)
gelijke opleiding	83	(242)	95	(96)
opl. 1 niv. lager dan partner	79	(126)	98	(45)
opl. 2 niv. lager dan partner	85	(95)	97	(30)
<i>ratio eigen inkomen tov gezinsinkomen</i>				
0 (geen eigen inkomen)	91	(210)	-	(21)
0,01-0,39	73	(131)	93	(57)
0,40-0,60	52	(52)	97	(96)
0,61-0,95	- 80	(234)	95	(64)
0,96 of meer	85	(97)	-	(10)
<i>zelfplaatsing links rechts (politieke visie)</i>				
1-4	73	(187)	96	(103)
5+6	82	(372)	96	(98)
7-10	85	(235)	94	(69)
<i>leeftijd</i>				
21-30 jaar	85	(106)	96	(75)
31-35	86	(151)	95	(62)
36-40	81	(155)	95	(41)
41-45	76	(143)	94	(36)
46-55	75	(134)	97	(30)
56 en ouder	82	(105)	-	(26)

Tabel 2. Individuele oordelen over de gepercipieerde verdeling van de verzorging van kinderen als heel eerlijk en enigszins eerlijk uitgedrukt in percentages van het totaal aantal dienaangaande gevelde oordelen (tussen haakjes de N waarop de percentage zijn gebaseerd) – : geen percentages vanwege te kleine aantallen

	ongelijke verdeling: taak bij vrouw			meer gelijke verdeling: taak (+/-) bij beiden		
	%	%	N	%	%	N
	heel eerlijk	enigszins eerlijk		heel eerlijk	enigszins eerlijk	
allen	35	57	(246)	68	28	(224)
man	29	62	(123)	72	27	(112)
vrouw	40	53	(123)	64	29	(112)
<i>afstand-baan</i>						
zelf voltijdse baan;						
partner geen baan	35	54	(88)	72	26	(38)
zelf voltijdse baan;						
partner deeltijdbaan	–	–	(20)	68	32	(56)
gelijke positie	–	–	(14)	–	–	(22)
zelf deeltijdbaan;						
partner voltijdse baan	–	–	(20)	61	32	(56)
zelf geen baan;						
partner voltijdse baan	44	49	(88)	63	29	(38)
<i>afstand-opleiding</i>						
opl. hoger dan partner	42	48	(64)	76	20	(59)
gelijke opleiding	35	58	(86)	72	26	(68)
opl. lager dan partner	34	56	(64)	63	31	(59)
<i>ratio eigen inkomen tov gezinsinkomen</i>						
0 (geen eigen inkomen)	45	47	(86)	64	28	(39)
0,01-0,39	–	–	(27)	70	24	(46)
0,40-0,60	–	–	(6)	–	–	(26)
0,61 of hoger	31	61	(105)	70	30	(81)
<i>zelfplaatsing links rechts (politieke visie)</i>						
1-4	24	67	(55)	68	29	(73)
5+6	35	58	(128)	66	27	(95)
7-10	43	45	(71)	71	27	(56)

Tabel 2. (Vervolg.)

leeftijd	ongelijke verdeling: taak bij vrouw			meer gelijke verdeling: taak (+/-) bij beiden		
	%	%	N	%	%	N
	heel eerlijk	enigszins eerlijk		heel eerlijk	enigszins eerlijk	
21-30 jaar	40	56	(48)	71	29	(35)
31-35	44	51	(89)	68	29	(87)
36-40	29	60	(75)	69	22	(68)
41 of ouder	15	70	(34)	65	35	(34)

Een toets van het eerste deel van H2a en H2b leidt niet tot een weerlegging van deze hypothesen. Hoe groter iemands aandeel in het gezinsinkomen, des te minder tijd deze zowel significant ($p < 0,05$) besteedt aan huishoudelijk werk als aan kinderverzorging (Kendall's tau-b is 0,70 respectievelijk 0,68). Controle voor geslacht leidt ertoe dat dit significante verband ten dele, maar zeker niet geheel wordt wegverklaard (vrouwen tau-b 0,37 en 0,33 en mannen 0,33 en 0,21). Eenzelfde, maar zwakker (significant) verband is te vinden voor opleiding (tau-b 0,21 en 0,11). Als we constant houden voor geslacht blijft dit verband significant voor huishoudelijk werk, maar is niet langer significant voor kinderverzorging.

Een toets van het tweede deel van H2a en H2b leidt voor wat het aandeel in het gezinsinkomen betreft evenmin tot verwerping. Als iemand (altijd/gewoonlijk) het huishoudelijk werk en de kinderverzorging zelf doet, dan blijkt dat hoe lager het eigen aandeel in het gezinsinkomen, des te rechtvaardiger deze de verdeling vindt (tau-b 0,28 respectievelijk 0,18). De overgrote meerderheid van deze groep bestaat uit vrouwen. Gecontroleerd voor geslacht levert dit een tau-b op van 0,31. Als iemand (altijd/gewoonlijk) het huishoudelijk werk en de kinderverzorging aan de partner overlaat, dan blijkt dat hoe hoger het eigen aandeel in het gezinsinkomen, des te rechtvaardiger deze de verdeling vindt (tau-b 0,15). Het gaat hierbij hoofdzakelijk om mannen. Gecontroleerd voor geslacht levert dit een tau-b op van 0,14. Al deze verbanden zijn significant op 5 procent-niveau. Voor wat betreft de variabele *afstand-opleiding* vinden we echter geen significante verbanden. Voor de dimensie opleiding moet dit deel van de hypothese verworpen worden.

Vervolgens de toets van H3. Het eerste deel van deze hypothese kan niet

worden verworpen. Hoe meer tijd iemand in vergelijking met diens partner aan werk buitenshuis besteedt, des te minder tijd deze zegt te besteden aan huishoudelijk werk en kinderverzorging (gespecificeerd: mannen tau-b 0,34 en 0,34 en vrouwen 0,32 en 0,35). Ook het tweede deel kan niet worden verworpen. Als de vrouw (altijd/gewoonlijk) het huishoudelijk werk en de kinderverzorging zelf doet, dan vindt deze de verdeling des te rechtvaardiger, naarmate het aandeel van de man in het werk buitenshuis groter is (tau-b 0,18 en 0,35). Als de man het huishoudelijk werk (gewoonlijk/altijd) overlaat aan de vrouw, dan vindt deze de verdeling des te rechtvaardiger, naar mate diens aandeel in het werk buitenshuis groter is (tau-b 0,24). Bij de kinderverzorging is er in tegenstelling tot bij het huishoudelijk werk echter geen significant verband. Bij een gelijke verdeling is er evenmin een significant verband te ontdekken (weer $p < 0,05$).

Ten slotte H4. Linkse mannen hebben, naar eigen zeggen, een groter aandeel in huishoudelijk werk dan rechtse mannen (tau-b 0,08), maar de ideologiescore vertoont voor mannen geen significant verband ($p < 0,05$) met het aandeel in de kinderverzorging. Rechtse vrouwen zeggen een groter deel van het huishoudelijk werk en de kinderverzorging voor hun rekening te nemen dan linkse vrouwen (tau-b 0,12 en 0,14). Als vrouwen het huishoudelijk werk (gewoonlijk/altijd) op hun schouders nemen, dan vinden ze deze verdeling des te rechtvaardiger, naarmate ze zichzelf meer ter rechterzijde plaatsen (tau-b 0,10). Mannen wier vrouwen het grootste deel van het huishoudelijke werk verrichten, vinden naar mate ze rechtser zijn, de verdeling ook rechtvaardiger (tau-b 0,16). Bij de kinderverzorging is er geen significant verband ($p < 0,05$) te vinden. Deze hypothese kan dus wat de kinderverzorging betreft worden verworpen, maar niet wat de verdeling van huishoudelijk werk betreft.

De verschillende hypothesen bevatten allemaal een ceteris-paribusclausule. Daarom hebben we H2 t/m H4 nog eens in samenhang getoetst. Voor het eerste gedeelte van deze hypothesen, de gepercipieerde verdeling van huishoudelijk werk en kinderverzorging, hebben we een variantieanalyse (ANOVA) uitgevoerd. Uit de MCA-tabel blijkt dat 73 procent van de variantie in het aandeel in huishoudelijk werk wordt verklaard en 65 procent van de variantie in het aandeel in de kinderverzorging. Vooral het sterk samenhangende blok variabelen *geslacht*, *afstand-baan* en *inkomensratio* is hiervoor verantwoordelijk. De variabele *afstand-opleiding* heeft een klein significant effect op de verdeling van het huishoudelijk werk, maar niet op de kinderverzorging. De variabele *politieke visie* levert geen significante effecten op. Al met al geen reden om de eerdere conclusies sterk te wijzigen.

Voor het tweede deel van de gecombineerde hypothesen, betreffende de geveldede rechtvaardigheidsoordelen, is een logistische regressieanalyse uitge-

voerd. De afhankelijke variabele is daarbij gedichotomiseerd tot de categorieën (heel/enigszins) eerlijk en (erg/een beetje) oneerlijk. Deze vereenvouding leidt echter tot een dermate scheve verdeling voor de variabele *e-kinderverz* dat analyse geen zin meer heeft. Voor de variabele *e-huiswerk* wordt - ondanks de (wat minder) scheve verdeling wel een goed 'fittend' model gevonden, dat bevestigt dat als iemand het huishouden (altijd/gewoonlijk) zelf doet, dat dan geldt hoe lager de bijdrage in het huishoudinkomen, des te rechtvaardiger het oordeel (exp (b) 2,44). Eveneens wordt gevonden dat als iemand het huishoudelijke werk (altijd/gewoonlijk) aan de partner overlaat, dat dan geldt dat hoe meer hij, vergeleken met de partner, betaald werk buitenshuis verricht en hoe rechtser zijn politieke opvattingen, des te rechtvaardiger luidt diens oordeel (exp (b) 1,91 en 0,55). Deze bevindingen die de eerdere analyses niet ontcrachten, moeten echter met de grootste omzichtigheid worden geïnterpreteerd vanwege de genoemde scheve verdeling van de afhankelijke variabele die de schattingen zeer labiel maakt.

5. Conclusie en discussie

In Nederland blijkt er vandaag de dag, als het gaat om de verdeling van huishoudelijke taken, niet alleen een verschil te bestaan tussen leer en leven, tussen wat mensen zeggen te willen en wat ze zeggen te doen. Er is ook sprake van een inconsistentie in de leer; er bestaat een verschil tussen abstracte wenselijkheden en concrete rechtvaardigheidsoordelen. Terwijl zo'n driekwart van de bevolking zegt dat man en vrouw het huishoudelijke werk gelijkelijk onder elkaar moeten verdelen en nog een hoger percentage zegt dat het huishouden en de kinderverzorging even goed de verantwoordelijkheid van de man als de vrouw dienen te zijn, vindt 85 tot 95 procent de situatie waarin zij zelf verkeren eerlijk. En die situatie is er een waarin in driekwart van de gevallen de vrouw het huishoudelijk werk doet en in zo'n 60 procent van de gevallen de vrouw de kinderen verzorgt.

Een verklaring voor deze ongelijke verdeling van lasten in het huishouden die de oorzaak zoekt in de ongelijke machtsverdeling tussen partners, blijkt hout te snijden. Verschillen tussen partners waar het gaat om het hebben van een betaalde baan, de inbreng in het huishoudinkomen en de gevolgde opleiding zijn - zoals verwacht - van invloed op de verdeling van huishoudelijke taken. Daarnaast lijkt de politieke overtuiging - zoals eveneens verwacht - enigszins mee te spelen.

De alledaagse ervaring leert dat zaken als het al dan niet hebben van een baan, de hoogte van de genoten opleiding en het aandeel in het huishoudinko-

men verband houden met het man- danwel vrouw-zijn. Na controle blijven significante geslachtsverschillen overeind. De (on)macht van de geslachten speelt kennelijk naast of misschien zelfs boven andere machtsverschillen nog steeds een eigen rol bij de lastenverdeling in het huishouden.

Bij het vellen van rechtvaardigheidsoordelen over deze verdeling lijkt de macht der gewoonte, zoals de literatuur al doet vermoeden, een belangrijke rol te spelen.⁵ Maar het is niet alleen een kwestie van gewenning die mannen en vrouwen ertoe brengt in grote meerderheid te oordelen dat de bestaande verdeling eerlijk is. Vermoedelijk speelt ook, zoals Lerner (1980) heeft betoogd, de cognitieve en motivationele behoefte van mensen om te geloven dat zij in een 'rechtvaardige wereld' leven een rol. Mensen beoordelen de verdeling van huishoudelijke taken ook als eerlijk, simpelweg om cognitieve dissonantie te vermijden. Weliswaar varieert het geloof in een rechtvaardige wereld van situatie tot situatie en van persoon tot persoon, maar deze overtuiging is voor iedereen in zekere mate iets vanzelfsprekends en onvermijdelijks. Haast iedereen krijgt, zo zijn wij geneigd te denken, zo om en nabij en op de lange duur wat hem of haar toekomt (Lerner, 1980: 26). Bij de verdeling van huishoudelijke taken is dat niet anders 6.

Noten

1. Helaas is de geschiedenis van de huishoudelijke arbeid nog niet geschreven. Een aanzet daartoe is te vinden in Daru en Lakmaker (1993). Het volgende is dan ook niet meer dan 'conjectural history'.
2. Om een zekere variatie in ongelijkheid en cohesie hanteerbaar te maken, zou men in navolging van Kellerhals et al. (1987, 1988) en Wheelock (1990) een typologie van huishoudens kunnen construeren met de mate van cohesie en ongelijkheid als indelingscriteria. Helaas beschikken wij niet over voldoende informatie over de preciese onderlinge verhoudingen en betrekkingen in de door ons onderzochte huishoudens om dat ook in dit artikel te doen.
3. De leeftijden van de partners ontlopen elkaar niet zoveel. Er is een correlatie van 0,94 tussen leeftijd van man en vrouw. Wij kiezen hier voor de leeftijd van de vrouw als eerste benadering.
4. Van de 542 huishoudens waarvan gegevens in aanmerking kwamen voor opname in tabel 1 zijn nog eens 10 paren, om verschillende redenen (veronderstelde meetfouten, man doet het huishouden) verwijderd. Resulteren 532 huishoudens en 1064 personen. Voor opname in tabel 2 kwamen, zoals gezien, 238 huishoudens in aanmerking. Drie huishoudens zijn daaruit verwijderd omdat er wellicht beantwoordingsfouten zijn gemaakt. Resteren 235 huishoudens en 470 personen. Een huishouden is in de eerste kolom van deze tabellen opgenomen als beide partners zeggen dat het (gewoonlijk/altijd) de vrouw is die de huishoudelijke taken op zich neemt. In de tweede kolom staan de huishoudens waarvan beide partners zeggen dat de huishoudelijke taken ongeveer gelijkelijk verdeeld zijn over de partners en de huishoudens waarvan één partner dit zegt en de ander zegt dat gewoonlijk een van de twee deze taken verricht. De tabellen zijn niet verder gespecificeerd voor mannen en vrouwen, omdat de frequentieverdelingen van de rechtvaardigheidsoordelen dan nauwelijks verschillen opleveren.

5. Zie bijvoorbeeld het werk van Komter (1985) en Hochschild (1989) die hebben laten zien dat en hoe vanzelfsprekendheden een belangrijke rol spelen in de verdeling van taken tussen mannen en vrouwen.
6. Tot slot een opmerking ter zijde. In een recent onderzoek naar conflicten over de taakverdeling binnen het huishouden vonden Maassen van den Brink en Noom (1993, p. 66) dat slechts 10 procent van de door hen onderzochte vrouwen tenminste regelmatig conflicten zei te hebben met de partner over de verdeling van taken in het huishouden en de verzorging van kinderen. Zij concludeerden hieruit dat het Nederlandse gezin in het algemeen tevreden is. Tot die conclusie komen ook wij. Gevraagd naar de tevredenheid met het gezinsleven zei iets meer dan de helft van onze respondenten 'volstrekt tevreden' te zijn met het gezinsleven en nog eens een derde was 'zeer tevreden'. Slechts 5 procent toonde zich in enigerlei mate ontevreden. Dat maakt wel nieuwsgierig, met Maassen van den Brink en Noom (1993, p. 76), naar de percepties en oordelen van partners die in een verder of meer recent verleden, al dan niet na hooglopende conflicten, besloten uit elkaar te gaan.

Literatuur

- Aldershof, D.E., Zuidberg, A.C.L. & Baak, W. (1983). *Huishoudelijke produktie in 1980*. Den Haag: Swoka.
- Arts, W. & Veen, R. van de (1992). Sociological approaches to distributive and procedural justice. In: K.R. Scherer (red.), *Justice. Interdisciplinary perspectives* (p. 143-176). Cambridge University Press.
- Arts, W. & Wijck, P. van (1991). De keuze van rechtvaardigheidsbeginselen: consensus of dissensus? *Mens en Maatschappij*, 66, 65-84.
- Blau, P.M. (1964). *Exchange and power in social life*. New York: John Wiley & Sons.
- Becker, G.S. (1981). *A treatise on the family*. Cambridge: Harvard University Press.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1993). *Sociaal-Economische Maandstatistiek*, 10, december.
- Daru, M. & Lakmaker, H. (1993). Een verborgen eiland. Een historiografische verkenning van de geschiedenis van de huishoudelijke arbeid. *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 19, 381-431.
- Heath, A. (1976). *Rational choice and social exchange. A critique of exchange theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hermkens, P.L.J. & Arts, W.A. (1992). *Wat ieder toekomt. Het beeld van inkomensongelijkheid en inkomensrechtvaardigheid in Nederland*. Utrecht: ISOR.
- Hochschild, A. (1989). *The second shift: Working parents and the revolution at home*. New York: Viking.
- Homans, G. C. (1974). *Social behavior. Its elementary forms* (herz. dr.). New York: Harcourt, Brace & Jovanovich.
- International Social Justice Project (1993). *Codebook and documentation*. Ann Arbor: Institute for Social Research, University of Michigan.
- Kellerhals, J., Coenen-Huther, J. & Modak, M. (1987). Stratification sociale, types d'interaction dans la famille et justice distributive. *Revue Française de Sociologie*, 28, 217-240.
- Kellerhals, J., Coenen-Huther, J. & Modak, M. (1988). Justice norms and group dynamics. The case of the family. *International Sociology*, 3, 111-127.
- Kellerhals, J., Coenen-Huther, J. & Modak, M. (1990). Justice and the family. An exploratory analysis. *Archives Européenne de Sociologie*, 5, 117-140.
- Knulst, W.P. & Beek, P. van (1990). *Tijd komt met de jaren: onderzoek naar tegenstellingen en veranderingen in dagelijkse bezigheden van Nederlanders op basis van tijdbudgetonderzoek*. Rijswijk/Den Haag: SCP/Vuga Uitgevers.

- Kornter, A. (1985). *De macht van de vanzelfsprekenheid*. Den Haag: Vuga.
- Lennon, M.C. & Rosenfield, S. (1993). *Relative fairness and the division of housework: The importance of options* (Working Paper Series, 33). New York: Russell Sage Foundation.
- Lerner, M.J. (1980). *The belief in a just world. A fundamental delusion*. New York: Plenum Press.
- Lesthaeghe, R. & Kaa, D.J. van der (1986). Twee demografische transitie's? In: R. Lesthaeghe & D.J. van der Kaa (red.), *Bevolking: groei en krimp* (p. 9-24). Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Lippe, T. van der (1992). De verdeling van huishoudelijk en betaald werk in Nederland. *Mens en Maatschappij*, 67, 128-139.
- Lippe, T. van der (1993). *Arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Lippe, T. van der, Doorne-Huiskes, A. van & Siegers, J.J. (1993). Het aandeel van mannen in huishoudelijk werk. *Mens en Maatschappij*, 68, 133-152.
- Maassen van den Brink, H. & Noom, M. (1993). Conflicten over taakverdeling binnen en buiten; opvattingen van vrouwen over (hun) mannen. *Gezin*, 5, 63-80.
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (1992). *Rapportage arbeidsmarkt 1991*. Den Haag: SDU.
- Mulder, M. (1972). *Het spel om macht. Over verkleining en vergroting van machtsongelijkheid*. Meppel: Boom.
- Thibaut, J.W. & Kelley, H.H. (1959). *The social psychology of groups*. New York: John Wiley & Sons.
- Shorter, E. (1975). *The making of the modern family*. New York: Basic Books.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (1988). *Sociaal en cultureel rapport*. Den Haag: Vuga.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (1992). *Sociaal en cultureel rapport*. Den Haag: Vuga.
- Steil, J.M. (red.) (1989). Justice and deserving in the family. *Social Justice Research*, 3, 2 (thema-nummer).
- Swoka (1989). *Tijdsbesteding in Nederland*. Den Haag.
- Wheelock, J. (1990). *Husbands at home. The domestic economy in a post-industrial society*. London: Routledge.